

חושן משפט סי' תכ"ז – מצוות מעקה

תוכן הענינים

ב	סימן תכ"ז – מצוות מעקה.....
ב	הלכות מעקה.....
ב	הקדמה.....
ג	גדר המצוה.....
ו	שיטת החזו"א והסמ"ג.....
ז	מעקה לבריכה.....
י	ברכה על המעקה.....
יב	פרטי מצוות מעקה.....
טז	משכיר ושוכר.....
יח	מרפסת.....
יט	כלב כהלכתה.....

חושן משפט סי' תכ"ז – מצוות מעקה

סימן תכ"ז – מצוות מעקה

הלכות מעקה

"כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך ולא תשים דמים בביתך כי יפל הנפל ממנו" [דברים, פ' כי תצא, פרק כ"ב פסוק ח'].^א

הקדמה

החיי"א בהקמה לספרו שערי צדק על מצוות הנוהגים בא"י, כ', וז"ל "על השמועה אשר לא טובה. אשר נשמע מימים כבירים בזמן שהיו השנים כתיקונם והשלוחים היו יוצאים ונכנסים חכמי ורבני עה"ק ירושלים תובב"א כל גאוני ארצינו חרדו ורגזו לא יאומן כי יסופר כי ימצא באה"ק עיר או עירות אשר אינם עושים מעקה לגגיהם ואין ספק אצלינו שלא במרד ובמעל נעשתה התועבה הזאת כי ישראל קדושים הם וזריזים במצות", עיי"ש המשך דבריו, ומי שאינו זהיר בזה מחזיר העולם לתהו ובהו, וזה עבירה חמורה מן החמורות.

הפאת השולחן [כ' כ"ז] גם צועק קשות נגד אלו שלא נהגים לעשות מעקה על גגיהם, וכ' "כתבתי זה מפני שבעיר קדשינו צפת תו' ראיתי גגי הבתים בלי מעקה ונכשלים בני אדם שנופלים בהליכתם מעל הגגים ומתים, ונשתוממתי על המראה" וכו', ומאריך איפה יש לתלות טעותם.

בסו"ד שם מלמד זכות, דהמנהג נשתרבב אחרי הרעש בצפת בשנת תק"ך, ועברו למקום שההגגות משופעים,

שלא היה להם חויב מעקה, ולכן לא הורגלו בזה, ומחמת כן לא עשו מעקה כשחזרו לבתיהם עם גגות הראויים לשימוש, עיי"ש.

החיי"א שם עוסק באלו שאינם עושים מעקה, וכ' דבשאר איסורים, בשעת העשייה עובר באיסור, "ואלו, הם מבטלים ביום ובלילה בשבת וי"ט, ואפילו ביום הכפורים שמתוודים ואומרים על חטא שחטאנו במצות עשה ול"ת, באותו רגע הם כטובלים ושרץ בידם, שגם באותו רגע הם מבטלים מ"ע ומצות ל"ת", עכ"ד. [וע' דברי יציב [א' מ"ט] בשם החרדים דמקיים המצוה כשהוא בדעתו, ושם לב אל המעקה. והדברי יציב עצמו ס"ל דמקיים המצוה כשבודק אותו מפעם לפעם. האבנ"ז [תנ"ט ה'] טען שאין מעקה מצוות עשה שהזמן גרמא"א ע"פ שא"א לעשותו בשבת, דבשת עדיין חייב לדאוג שיחיה מעקה בהקדם הפאשרי.]

ולכאנ', מדה טובה מרובה, דמי שיש לו מעקה כתיקונה, מקיים מצוות עשה כל רגע ורגע. השו"ע מסיים חיבורו במילים אלו "הנזהר מהם עליו תבא ברכת טוב", ובכך מסיים ספר שו"ע. הט"ז כ' "חכו ממתקים וכו' לא די לאדם

^א א.ה. יל"ע, אולי אינו הזמן שגורם המצווה, אלא זמן שמונע מעשיית המצוה.

חושן משפט סי' תכ"ז – מצוות מעקה

שיציל עצמו מהיזק אלא עוד נותנין לו שכר על זה".

החינוך מצוה תקמ"ו מאריך מדוע יש חובת מעקה, הא הכל הוא בהשגחה העליונה, וכ' "אף על פי כן צריך האדם לשמור עצמו מן המקרים הנהוגים בעולם, כי הקל ברא עולמו ובנאו על יסודות עמודי הטבע, וגזר שיהיה האש שורפת והמים מכבין הלהבה, וכמו כן יחייב הטבע שאם תפול אבן גדולה על ראש איש שתרכץ את מוחו או אם יפול האדם מראש הגג הגבוה לארץ שימות, והוא ברוך הוא חנן גופות בני אדם ויפה באפיו נשמת חיים בעלת דעת לשמור הגוף מכל פגע ונתן שניהם הנפש וגופה בתוך גלגל היסודות והמה ינהגום ויפעלו בם פעולות. ואחר שהאל שעבד גוף האדם לטבע, כי כן חייבה חכמתו, מצד שהוא בעל חומר, ציוהו לשמור מן המקרה, כי הטבע שהוא מסור בידו יעשה פעולתו עליו אם לא ישמר ממנו", עכ"ל.

וממשיך לבאר דיש יחידי סגולה אשר אינם כפופים לכללי הטבע, וז"ל, "ואמנם יהיו קצת מבני אדם אשר המלך חפץ ביקרם לרוב חסידותם ודבקות נפשם בדרכיו ברוך הוא, המה החסידים הגדולים אשר מעולם אנשי השם כמו האבות הגדולים והקדושים והרבה מן הבנים שהיו אחריהם כמו דניאל חנניה מישאל ועזריה ודומיהם, שמסר האל הטבע בידיהם, ובתחלתם היה הטבע אדון עליהם, ובסופן לגדל התעלות נפשם נהפוך הוא שיהיו הם אדונים על הטבע, כאשר ידענו באברהם אבינו שהפילוהו בכבשן האש ולא הוזק,

וארבעת החסידים הנזכרים ששמו אותם לגו אתון נורא יקידתא ושער ראשיהון לא איתחרך. ורוב בני אדם בחטאם לא זכו אל המעלה הגדולה הזאת, ועל כן תצונו התורה לשמור משכנותינו ומקומותינו לכל יקרנו מות בפשיעותינו ולא נסכן נפשותינו על סמך הנם, ואמרו זכרונם לברכה שכל הסומך על הנם אין עושין לו נס".

הטור, מסיים טור חושן משפט בסי' תכ"ז, ואילו השו"ע חידש סימן מעצמו, והוא סי' תכ"ז, האחרון בחושן משפט, והוא הלכות מעקה, והוא העתק מדברי הרמב"ם אות באות הל' רוצה פרק י"א, כ"כ סמ"ע. והא דנמצא בחו"מ, היינו משום שהוא המשך של הל' שמירת הנפש, והרמב"ם ג"כ הביא הלכות אלו ביחד.

גדר המצוה

הנה, בס"ד נרחיב כאן לבאר באיזה אופנים יש מצוות מעקה, ובאיזה אופנים אין כאן מצוות עשה אלא הלאו של לא תשים דמים בביתך. ויש הרבה נפק"מ אם הוא עשה או ל"ת, כגון האם מברך על עשייתה, והאם יעשה בעצמו במקום שליח ובמקום גוי, כדיתבארו לקמיה בס"ד.

הרמב"ם בספה"מ מצוה קפ"ד כ' "היא שצונו להסיר המכשולים והסכנות מכל מושבינו. וזה שנבנה כותל סביב הגג וסביב הבורות והשיחין והדומה להם כדי שלא יפול המסתכן בהם או מהם וכן המקומות המסוכנים והרעועים כולם יבנו ויתוקנו עד שיסור הרעוע והסכנה" עכ"ל.

חושן משפט סי' תכ"ז – מצוות מעקה

סכנה, ביטל מצות עשה ועבר על לא תשים דמים" עכ"ל.

השו"ע בסעי' ו' פ' כל המניח גגו בלא מעקה ביטל עשה ול"ת, וביאר הגר"א דהיינו ועשית מעקה, ול"ת של לא תשים. ובסעי' ח' פ' השו"ע 'וכן כל מכשול' וכו', ביטל מצוות עשה, וביאר הגר"א, "כנ"ל סעי' ו'", וכוונתו לומר דגם בזה יש מצוות ועשית מעקה, אע"פ שאינו גג ואינו ברור ואינו מעקה ממש.

נמצא, הרמב"ם בפיה"מ, הרמב"ם בהל' רוצח, השו"ע, והגר"א, כולם נקטו שיש מצוות עשה של ועשית מעקה לתקן כל מכשול.

אבל קשה, מדוע הרמב"ם בהל' רוצח הביא הקרא של השמר לך ושמור נפשך, הא כפי הנתבאר ה"ל להביא הקרא של ועשית מעקה. וי"ל, דבאמת צדקנו במש"כ למעלה, ובאמת מקיים בזה מצוות עשה של ועשית מעקה, אלא שהרמב"ם כ' דכל מכשול יש מצוות עשה להסירו ולהישמר ממנו "ולזהר בדבר יפה יפה", ולכן הוצרך להביא קרא המורה על משנת הזהירות שצריכים כאן, ומפני כך הביא הקרא של השמר לך ושמור נפשך, דמזה אנו רואים שיש לזהר בזהירות יתרה [ומקרא הזה אנו לומדין חמירא סכנתא מאיסורא].

א.ה. לכא' זה פשט יפה יפה, אבל השו"ע כאן שמצטט הרמב"ם אות באות, כמש"כ הסמ"ע, כאן השמיט מילה א' וכ' רק "ליזהר בדבר יפה". וראיתי מהדורות ששינו הנוסח.

יל"ע לדעה זה, מדוע צריך ב' קרא, ועשית מעקה וגם השמר לך, הא היה

מקור הרמב"ם הוא הספרי, ושם אי' לרבות בורות שיחים ומערות ונעיצים [ואיני יודע מאין לו לרבות יותר משיטת החינוך שנביא בסמוך. וע' מנ"ח שם].

והנה, מתבאר מדברי הרמב"ם האלו שאין המצוה מוגבל למעקה על גג או על בור, אלא המצווה של מעקה קיימת על כל תיקון חיובי לכל סכנה וריעוע. כגון, מי שהמדרגות שלו אינם חזקים, ויש חשש סכנה, המחזק המדרגות קיים מצוות עשה של מעקה. וכן, אם אזור המדרגות חשוך, ויש סכנה להתולכים שם, ותיקן שם אורות, קיים בזה מצוות מעקה. וכן, אם אין כל המדרגות בגובה שוה ותיקנם, סורגים בחלון, גדר מעל מדרגות שלא יפול שם תינוק [אע"פ שיש פטור מהא שהוא כבבש], קיים בזה מצוות מעקה.

ואע"פ שיהיה ציורים שלא יהיה יכול לברך עליהם, היינו רק משום שהברכה אינו מתאים, אבל המצווה דאורייתא קיים. והא דתקנו חז"ל הברכה בנוסח כזה, צ"ל דתיקנו ע"פ נוסח הקרא, ולא התייחסו לכל שאר האופנים שאפשר לקיים המצוה.

הרמב"ם [רוצח י"א ד'] כ' "אחד הגג ואחד כל דבר שיש בו סכנה וראוי שיכשל בו אדם וימות כגון שהיתה לו באר או בור בחצירו בין שיש בהן מים בין שאין בהן מים חייב לעשות להן חוליה גבוהה עשרה טפחים או לעשות לה כסוי כדי שלא יפול בה אדם וימות. וכן כל מכשול שיש בו סכנת נפשות מצות עשה להסירו ולהישמר ממנו ולהזהר בדבר יפה יפה שנ' השמר לך ושמור נפשך, ואם לא הסיר, והניח המכשולות המביאים לידי

חושן משפט סי' תכ"ז – מצוות מעקה

ולפי"ד, העושה גדר מעל המדרגות כדי שלא יפול לשם תינוק, הרי, זה למטרת בטיחות, ונוסח הברכה מתקיים כאן, וא"כ לבאו, לפי הבא"ח לפי הרמב"ם, יש לברך כאן לעשות מעקה; הלכה ולא למעשה.

[א.ה. וכן, מי שיש לו מרפסת עם מעקה גובה עשרה, אלא שילדיו מטפסים עליו ולכן בונה עוד עשרה טפחים, להרמב"ם ה"ל לברך. וכן, העושה מעקה על שטח שאינו דע"ד, ויש סכנה, ה"ל לברך.]

כך נראה אמת וברור, לבאר דעת הרמב"ם שו"ע וגר"א.

אמנם, יש כאן עוד שיטות. החינוך גם מביא הספרי של בורות, וכ' "בכלל מצוה זו לבנות ולתקן כל כותל וכל גדר שיהיה קרוב לבוא תקלה ממנו". כלומר, הרמב"ם למד מהספרי שיש מצוות מעקה על כל תיקון ובנין שמונע סכנה, ואילו החינוך ס"ל דאין ללמוד מהתם אלא היכא שמונע סכנה נפילה ע"י גדר וכותל או מעקה, אבל אם מתקן אורות במדרגות או כיסה בור, לא קיים מצוות מעקה, כי אינו חשש נפילה, ו/או אינו ע"י כותל.

שיטת החי"א [ט"ז כ"ד] והעמק שאלה [קמ"ה] הוא דיש מצוות עשה רק במעקה על הגג, כדמבואר בקרא, אבל היכא שהוא מעקה על הבור, הספרי מרבה לחייב לשמור מהלאו של לא תשים, אבל המצוות עשה מוגבל רק כשהוא מעקה, ורק כשהוא על הגג [א.ה. א"כ מאי קמ"ל]. וע' בעמק שאלה דרצה לבאר בזה

מספיק בא' מהם. וי"ל, דא' מהם לרבות שאינו מספיק שלא להתקרב, אלא צריך תיקון חיובי, והשני להתרחק כשא"א לתקן, ושאר אופנים.

יל"ע, מי שיש לו בור, ובמקום לעשות שם מעקה הוא כיסה אותו, האם להרמב"ם קיים בזה מצוות מעקה. ולבאו, ע"פ הנתבאר כאן, שפיר קיים מצווה זה, כיא אינו מצווה המוגבל לגדר וכותל, אלא הוא מצוה של תיקון בנין מסוכן.

ובאמת, הבא"ח [פנחס] עוסק במרתפים שבעיר באגדאד, שגג המרתף היה החצר, ולהמרתף היה חלון לחלל כל שהוא, וע"ג החלל היו מניחין 'פאנג' ארה' העשוי משפודים של ברזל [כעין סורגים שלנו] כדי שיוכלו אנשים לדרוס ע"ג החלל, ודן שם האם לברך 'לעשות מעקה' על שפודים אלו. ופסק שאין לברך מתרי טעמי. טעם הראשון הוא חידוש, דהואיל והיה עושה השפודים גם אם לא היה החלל עומק עשרה, אלא היה עושה בכל מקרה כדי שיוכלו לדרוס שם בנוח, ולא רק למנוע סכנה, שוב א"א לברך עליה [מחשבה פסולה]. וטעם השני, נוסח הברכה של 'מעקה' אינו שייך על דבר שהוא כסוי, ואין לנו לחדש ברכות חדשות מעצמנו.

כלומר, הבא"ח מפורש דבאמת קיים כאן המצוה של מעקה, למרות שאינו גג אלא בור ולמרות שאינו גדר, והא דאינו מברך הוא משום חידוש צדדי שאינו רק למניעת סכנה, או משום שנוסח הברכה אינו מתאים, אבל המצוה, שפיר נתקיים בהידור רב.

חושן משפט סי' תכ"ז – מצוות מעקה

שני הסעיפים בשו"ע, סעי' ו' וסעי' ח', אבל הדבר אברהם כבר הק' עליו.

עכ"פ, יש לנו ג' דעות במגדר מצוות עשה של מעקה. החי"א ס"ל שהוא רק במעקה על הגג. החינוך ס"ל במעקה על כל סכנת נפילה. והרמב"ם ס"ל שהוא בכל תיקון למנוע סכנה.

הגר"א במעשה רב [אות ק] כ' דעל בור בונה מעקה סביבו ומברך; וע"כ דלא כחי"א, אלא כחינוך או כרמב"ם. וכן יש להורות לדינא, גם אחרי מש"נ בסמוך בשם החזו"א והסמ"ג, לחייב מעקה עשרה לבור, ולברך. [לענין הברכה, עיין מש"נ בס"ד במשך הענין].

שיטת החזו"א והסמ"ג

הגמ' חולין קל"ו מיעט ביהכנ"ס שאינו חייב במעקה. הגמ' סוכה מיעט כל שאינו ד' על ד'. הגמ' ב"ק כ' דאם הבית אין לו חלל י', אינו נקרא בית, ואין חיוב מעקה על גג היוצא ממנו.

והנה, בכל א' מג' דינים הללו, עדיין יש סכנה למי שנופל ממנו, וא"כ יל"ע, מדוע פטרם הכתוב. והפשטות, שהתורה חייב מעקה רק ב'בית מגורים', שיהיה דירת ישראל מקום בטוח [כי שם מסתובבים ביותר], אבל אלו יש להם חסרון בשם 'דירה', ולכן אין כאן המצווה של מעקה, אבל צריך לשמור מן הסכנה בכל אופן.

החזו"א [ח"מ י"ח ב'] יש לו שיטה מחודשת בענין מעקה. טען החזו"א, העולה באילן, אפ' העושה כן בתדירות, אינו חייב מעקה, דהעולה יודע שהוא נמצא במקום מסוכן ועליו להיות זהיר

ביותר, וטבע האדם ומנהגו של עולם שהנמצא במקום שעלול ליפול ממנה, שהוא שומר עצמו היטב. וס"ל, דה"ה לענין גג, העולה לשם יודע שהוא במקום שעלול ליפול, ולכן בטבע הוא נזהר ממילא, ומסביר לא היינו מחייבים מעקה, וחידשה התורה שיש לעשות מעקה על גגו של בית דירה [אולי משום דכל שהוא בתדירות, יש לחוש טפיל], אבל שאר גג אין בזה חידוש התורה, ואין סברא לחייב מעקה, ואינו חייב גם מצד לא תשים וכדו', ודומה להעולה באילן.

נמצא, ג' דינים שהבאנו בתחילת הנושא, אמרנו למעלה שהם פטורים למרות שהם מסוכנים, כי אינם בית, ואילו להחזו"א הוא להיפך, דמשום שאינו בית, אינו מסוכן, ומפני כך אי"צ מעקה.

הסמ"ג [סי' ע"ט] מביא הספרי, ויש לו שיטה מחודשת [וס"ל דזה הגירס' בהספרי], דגג וגם בור מחוייבים במעקה, אלא שגג מחוייב במעקה עשרה, ואילו בור סגי ליה בחוליא של ג' טפחים. וקשה להבין, הא אם זה מצוה א' של ועשית מעקה, איך ניתן לחלק בין גג לבור.

החזו"א, ע"פ שיטתו הנ"ל מבאר דברי הסמ"ג, דבאמת החידוש המיוחד לחייב גג אע"פ שהאדם נזהר מעצמו, הוא אך ורק לענין גג, אבל בור אין בזה חידוש התורה, וגם אין הפחד הטבעי שיש בגג, ולכן חייב ליזהר מצד השמר לך ומצד לא תשים, דיש חיוב לסלק הזיקוק, וזה סגי ע"י ג' [כעין שיטת החי"א שהבאנו למעלה, אלא שהחי"א עדיין מחייב עשרה לענין בור, ויתכן שזה מחלוקת קטן בענין הגדר של סילוק הזיקא]. [וממשיך החזו"א, דביהכנ"ס, ובית שאין בו דע"ד, אע"פ

חושן משפט סי' תכ"ז – מצוות מעקה

בבור ההיזק נתמעט גם ע"י ג'. כלומר, חילוק ע"פ המציאות, ולא ע"פ עצם חיוב התורה.

מעקה לבריכה

הנה, הספרי, רמב"ם, חינוך והגר"א, כולחו ס"ל דעל בור עמוק י', בין ריק בין מלא מים, יש חיוב מעקה עשרה, עם ברכה. להחיי"א, יש חיוב עשרה, אבל אין לברך כי אי"ז אלא קיום הלאו. להחזו"א וסמ"ג יש חיוב חוליא של ג'.

עפ"ז, הפשטות הוא שבריכה חייבת במעקה עשרה, עם ברכה. ועלינו המלאכה לבאר, האם באמת בריכה מחוייבת במעקה, ואיפה חייב לקבוע, והאם לברך עליה למעשה, כי לא ראינו נוהגים כן.

והנה, אם הבריכה מכוסה בכסוי שיכול להחזיק משקל של אדם הנופל, או שקרקעית הבריכה עולה לפחות מעשר כשאינו בשימוש, קיים הדין של לא תשים דמים בביתך, ואין לו מצוה של ועשית מעקה, ולכן אינו מברך, אבל יצא ידי חובתו [כעין המכסה של הב"ח למעלה]. [א.ה. לכאו' יש כאן חידוש דבשעה שהוא נמצא שם אי"צ מעקה, ושהחיוב מעקה הוא רק בשעה שאינו נמצא שם, דהו"א דכי היכי שבגג צריך מעקה בין כשהוא שם ובין כשאינו שם, ה"ה בבריכה, או"ד, כאן הוא נמצא במקום הנפילה, ואילו בגג הוא נמצא למעלה; וע"ע בזה].

הנה, הספרי כ' גג למעט כבש שאינו צריך מעקה. ויש מהאחרונים כגון המלבי"ם ונצי"ב שלמדו שזה פטור בכבש ומדרגות שאינו צריך מעקה מצדדיו ומלמעלה, כי אינו בית שדר בו,

שאינן בזה החידוש התורה של מעקה, והיינו מחיצה עשרה, מ"מ חייב לסלק היזקו, ואולי צריך לעשות מעקה של ג' טפחים. [י"ל"ע, להסמ"ג, מדוע צריך חוליא של ג', לכאו' היה מספיק אם יתלה שלט גדול, וע"ע בזה].

הנה, על עיקר דברי החזו"א יש להקשות טובא. חדא, לפי דבריו, גויים לא היו מתקנים גדרים בכל גגותיהם, כי אין סכנה בדבר, ואין להם החידוש של התורה. ומהא שגויים מתקנים גדרים, ע"כ אינם סומכין על טבע האדם ליוזרה, ויש אנשים שאינם יודעים להיזהר, כגון ילדים ותינוקות ושיכורים, וא"כ גם בני ישראל ה"ל לחשוש לזה, ומדוע צריך חידוש התורה.

ועוד, החזו"א ס"ל דגג הוא חידוש התורה, ומסברא הוא המקום הכי בטוח, ואילו בור ושאר סכנות הם מסוכן הרבה יותר מוג ויותר פשוט לחייב מעקה, וזה היפוך השקפתו של החינוך והרמב"ם והספרי דדרשו לרבות בורות שיחין וכו', ולמה נאמר גג פרט וכו', כלומר, מדוע פירט הכתוב גג שהוא הדבר הכי פשוט, וה"ל להשמיט גג, אלא מאי למעט וכו', אבל לפי החזו"א, א"א להקשות א"כ למה נאמר גג, דהא אילולי הקרא של גג לא היינו יודעים שגג חייב כי אינו מסוכן כ"כ. כלומר, מלבד שהחזו"א הוא היפוך השקפתם של הרמב"ם והחינוך, לכאו' הוא גם דלא כספרי. וצ"ע כעת.

והסמ"ג דחייב חוליא ג' לבור, אולי י"ל דאינו חולק על ספרי והרמב"ם, אלא ס"ל דאין כאן גזו"כ של עשרה טפחים, אלא העיקר הוא לעשות גדר שממעט ההיזק, ובגג ההיזק נתמעט רק ע"י עשר, ואילו

חושן משפט סי' תכ"ז – מצוות מעקה

טעמא דקרא לפטור דבר שהספרי כמעט להדיא חייב.

הנה, לפי החי"א יש כאן פטור ממעקה לגמרי, כי המעקה מפריע ואינו מרבה שימושה. ויל"ע, האם להחיי"א חייב לקבוע מרוחק יותר מהבריכה באופן שאינו מפריע, והאם להחולקים על החי"א מהני לקבוע מרוחק יותר.

הבצל החכמה [ד' קי"ז ד'] עוסק במי שיש לו מדרגות העולות לאמצע הגג, ורוצה לבנות סוכה למעלה מסביב למדרגות, באמצע הגג, ויש לו מרחק רב בין דופן הסוכה החיצוני לשפת הגג, ושאלתו האם מקיים בזה מצוות מעקה, האם מחוייב במעקה, והאם מברך על עשיית הסוכה. וטען שם הרי התורה חייב מעקה למנוע נפילה מהגג, כלומר, התפקיד של המעקה הוא דאם יפול, המעקה ישמור אותו ולא יפול חלילה למטה, אבל מעקה שאינו מונע נפילה למטה אלא מונע אותו מלהגיע אל שפת הגג, אי"ז קיום מצוות מעקה, אלא כמי שסוגר ונועל הדלת של הגג, שאין לו גג שיש חשש נפילה, ואין לו דמים בביתו.

ואם לזאת, בבריכה הנ"ל, שחידשנו שאין חיוב מעקה סמוך לבריכה, לפי הבצל החכמה אינו מחוייב גם לקבוע מרוחק ממנו, כי אין חיוב כזה בכלל, אלא שעדיין חייב ליזהר שלא יהיה דמים לביתו.

והאמת, דברי הבצל החכמה מחודשים היטב, ואין באמת הכרע לדבריו, והפשטות הוא דכל שמונע נפילות ע"י גדר זה, שפיר קיים מצוות מעקה, ואין קפידא שיהיה דווקא במקום שבהעדר

אלא מקום שעובר שם מקומה לקומה. אמנם, החי"א שם ס"ל דאין כאן פטור אלא לענין ראש המדרגות למקום שעולים ויורדים בו, שאי"צ מעקה במקום שעובר שם, אבל מצדדיו, כלומר בשעה שעולה במדרגות בצד ימין ובצד שמאל, לא גרע מבור, וצריך מעקה עשרה. ובעיקר דברי החי"א יל"ע, מדוע פטר הכתוב רק למעלה, ואילו מצדדיו יש חיוב.

ואולי י"ל, דהחי"א ס"ל דאינו מסתבר שהתורה היה מחייב לקבוע מעקה במקום שעובר שם, דהרי המצוה של מעקה הוא לתקן ולשפר הבנין, לעשותו בנין יותר נח לשימוש ולהרבות שימוש ע"י שהוא יותר בטוח, אבל אם ע"י עשייתו יותר בטוח זה ימעט ויפריע השימוש, אי"ז תיקון שהתורה רצתה. ולכן, אם היה קובע מעקה בראש המדרגות, זה יפריע לשימוש, וממילא הבין החי"א דהתורה לא חייב דבר כזה כי אי"ז תיקון אלא קלקול, אבל מצדדיו, זה לא מפריע לשימוש הבית, ולכן שפיר חייבה התורה לתקנו ע"י מעקה.

ואם כנים אנחנו, שזה הפשט בהחי"א וזה הטעם שהתורה מיעטה כבש, ובאמת יש חיוב מעקה בצדדי המדרגות, אולי יש להוסיף חידוש ע"ג חידוש ולומר דמפני זה גם בריכה אינה מחוייבת במעקה, דהרי אם יקבע מעקה על שפת הבריכה, הרי אי"ז תיקון והשבחה להבריכה, אלא קלקול והפרעה נוראה, וזה דומה לראש המדרגות, והתורה מיעט את זה. כך חידוש מו"ר. [א.ת. ולדעתי העני זה חידוש נורא, ודורש

חושן משפט סי' תכ"ז – מצוות מעקה

וראייתו מאילן. והפשטות הוא, שבאמת אילן הוא סכנה, והטבע הוא לזהר, והתורה לא חייב מעקה כי אינו נמצא שם תדיר, ואינו בית דירה, ולכן יכול לשמור עצמו תמיד, אבל גג של בית דירה, התורה לא סמכה על הזהירות הטבעי של האדם, דמהא שנמצא שם תמיד ותדיר, ועוסק בכל מיני דברים, יכול ליפול על אף הזהירות שלו, וזהו מצוות מעקה.

כלומר, חיוב מעקה הוא במקום שיש סכנת נפילה, והוא מקום שהאדם נמצא שם תמיד ותדיר להרבה שימושים שונים, ובזה יש לחוש שיפול מחשש שמא יסיח דעתו מהזהירות הטבעי. ועפ"ז, הבור שהספרי חייב מעקה, היינו בור שיש לאדם בחצירו, דמרוכ השימוש בחצר, עלול ליפול על אף הזהירות, אבל בור שנמצא בשדהו, אי"ז נחשב כבית דירה, ולכן אינו חייב במעקה.

ועפ"ז, אם הבריכה ממוקם במקום שרק נכנסים לשם כדי להיות ליד הבריכה, ואינו מגיע לשם סתם לעשות כל עסקי חיו, חסר בבית דירה, ואין בו חיוב מעקה. אבל אם המעקה הוא באמצע החצר, שפיר דומה לבור של הספרי, וחייב במעקה.

ולכא' כך מבואר בסעי' א' שהשו"ע פטר אוצרות ובית הבקר שאינם צריכים מעקה, כי אינו נכנס לשם אלא למטרה מסוימת, אבל אינו מסתובב שם לעשות כל עסקי חיו. [כלומר, הספרי חייב אוצרות ובית בקר, ויש מח' ראשונים אם קי"ל בן לדינא, והשו"ע כאן היקל, ואילו לענין מזוזה החמיר, וע' סמ"ע מש"כ בזה.]

המעקה יפול ארצה, אלא כל שאינו נופל ארצה ע"י המעקה, גם אם זה ע"י שמונע הגעתו לשם, שפיר קיים המצוה.

ואגב, לפי הבצל החכמה, הרבה גגות לא מקיימים מצוות מעקה, כי קבעו המעקה חצי מטר או מטר הפנים הגג, ואי"ז מקום נפילתו, אלא מניעת הגעתו לשם.

ומהיות שדברינו הנ"ל ע"פ החי"א מחודשים טובא, וגם יש שחלקו עליו שהוא פטור בכל צדדיו כי אינו אלא מקום מעבר, ושדברי הבצל החכמה אינם מוכרחים, נראה שיש לקבוע מעקה עשרה סביב האזור של הבריכה, ובזה נתקיים מצוות מעקה על בור עמוק י'. ואע"פ שאינו סמוך או קרוב להבריכה עצמה, מ"מ כל שמתייחס להבריכה, וכל הנכנס לשם יודע שנכנס עכשיו לאזור הבריכה, שפיר מתקיים מצוה זה. ואע"פ שאין ראיה לדבר, לכא' יש להביא סמך לדבר מה'פסין' בעירובין סביב לבאר מים.

וכך הורה הגר"ש קמינצקי שליט"א, לקבוע סביב אזור הבריכה, במעקה עשרה, ולכרך. וכן יש להורות, אלא שיראתי לכרך ע"ז, וכמש"כ בנושא הבאה.

עפ"י דברינו, אם הבריכה נמצאת בתוך הבית בחדר מיוחד, אין צורך במעקה, כי הוא כבר גדור ועומד.

הנה, לכא' יש מקום לחדד הגדר של מצוות מעקה, ובכך נראה שאין חיוב מעקה על רוב ברכות. הבאנו למעלה החזו"א דחידש שגג אינו באמת סכנה, כי בטבע נזהר, אלא שחידשה התורה,

חושן משפט סי' תכ"ז – מצוות מעקה

בהל' ברכות. השו"ע והנו"כ לא הזכירו מאומה מענין הברכה, ולכא' משום שהשו"ע כאן נמשך אחרי דברי הרמב"ם בהל' רוצה, כי אין כאן טור, וכמש"כ. רעק"א בריש הסימן כאן כ' 'ומברך אקב"ו לעשות מעקה'. והכי קי"ל, וכ"פ השב"ח [ד' רכ"ח], חת"ס [לקמיה], ומעשה רב שהבאנו למעלה, ועוד.

הנה, הרוקח [שם"ז] ס"ל דאין לברך על מעקה, כי גם בן נח מצווה בזה. וק', הא אינו מז' מצוות בני נח. וי"ל, אולי זה נכלל ב'הרג', להיזהר בסכנת נפשות, א"נ, וכן עיקר, כוונתו לומר שזה מצווה שהשכל מחייב, ולכן אינו מתאים לומר על זה 'אשר קדשנו במצוותיו וציוונו' כשהיה עושה בלא"ה [ע"פ הבנימין זאב ס"ז]. ואולי מפני זה מצינו ששתקו האחרונים בענין הברכה, וע"ע בזה.

הנה, אע"פ שמדינא חייב לברך, מ"מ במשך הענין נראה שלמעשה קשה לעשות כן. כגון, כשבונה מעקה על גג, והוא עבודה הנמשך זמן רב, מתי מברך.

הגר"ק בספרו מזוזות ביתך הורה שיש לברך לפני התחלתו, אפ' אם עבודתו נמשך כמה ימים, ומדמה לבדיקת חמץ. ובאמת, יש מקום לפקפק על הדמיון לבדיקת חמץ, דכאן אין שום שמירה מנפילה עד שיגמר כל המעקה.

מאידך, החת"ס [נ"ב] כ' דיש לברך לפני גמר עשיית המעקה, בשורה האחרונה. וזה יותר קל לעשות למעשה, ויותר מסתבר מלברך כמה ימים לפני.

כשמברך בסוף המעקה, לכא' אינו יכול לברך אם כבר יש גובה עשרה לפי שיעורו של הגר"ח נאה, ולכן אם נוהג

ולא הייתי מעיז לסמוך על סברא זה לפטור בריכה מכל וכל, דסו"ס יש סכנה, אלא שאם יש גדר סביב איזור הבריכה, אבל אין מעקה ממש סמוך לבריכה, יש לסמוך על סברא זה לפטור האי שטח שבין הגדר להבריכה, דשטח הזה אינו בית דירה.

לפי דברינו, אולי יש ליישב ענין אחר שהוא לכא' קשה. מצינו במות בכל מיני אולמות, כגון של בית הספר, או בנייני האומה, שהם חלק מהבנין, וגבוהים עשרה, ומעולם לא ראינו מעקה על הבמה, והשאלה הוא מהכ"ת אינו מחוייב. ועפ"ד אולי יש ליישב דהואיל והוא מקום מסויים, והולך שם לעשות פעולה מסויימת, אינו בית דירה, כי בית דירה פירושו שנכנס לשם לעשות כל מיני עסקים שונים.

כעין סברא זה שמענו ג"כ בשם הגר"ק. וסברא זה מיישב גם הא דלא ראינו מעקה הלכתי ליד המקווה.

ברכה על המעקה

בשעת עשיית המעקה, קי"ל מצוות צריכות כוונה, ולכן יש לכוון בשעת עשייתה.

הפ"ת [נאה"ע ל"ה ב'] כ' דיש דין מצוה בו יותר מבשלוחו בענין עשיית המעקה.

נשים מחוייבות במעקה, בין מצד העשה בין מצד הלא תעשה, ואינו מצווה שהזמן גרמא [ע' אבנ"ז שהבאנו למעלה].

אין גמ' להורות לנו לברך על המעקה. הרמב"ם בהל' רוצה ושמירת הנפש לא הביא הענין של ברכה, אלא הביא כן

חושן משפט סי' תכ"ז – מצוות מעקה

ויש גם מצוות שלא משנה מי העושה בפועל, אלא העיקר הוא שיעשה. וס"ל דמצוות מעקה הוא כגדר האחרון, שהתורה לא הקפידה מי עושה, אלא העיקר שיהיה שם מעקה. ובזה יש לפרש דעת המחנ"א שיברך כשפועל גוי עושה המעקה. ולכא' טעם זה הוא בהעדר המושג של יד פועל כיד בעה"ב, ונפק"מ כשאינו פועל שלו אלא פועל של הקבלן, דלפי הבנה זה גם בכה"ג מקיים הבעה"ב המצוה, ולכא' גם יברך, עכ"פ לדעה זה].

כשאינו עושה בעצמו אלא ע"י פועל, יעשה ע"י פועל ישראל, ובכך הפועל יכול לברך, משא"כ כשעושה ע"י גוי. ברכת הפועל, כ' הבירור הלכה דלפי הרמב"ם יש לברך על עשיית מעקה, ולא לעשות מעקה, כמו דס"ל בכל מצוה שעושה עבור חבירו, אבל לדידן שאין מחלקין, הפועל יברך לעשות מעקה.

בהל' מילה מצינו שאבי הבן יעמוד ליד המוהל, כדאי להראות שהמוהל הוא שלווחו. ולכא', גם בהל' מעקה נמי יש לעשות כן, שהבעה"ב יעמוד ליד הפועל כדי להראות שהפועל הוא שלווחו, ועושה המצווה עבורו. חומרא חדשה.

גובה המעקה הוא עשרה טפחים [וע' עמק ברכה שכ' דאי"ז מדין מחיצה, אלא כי כך קבלה ביד חז"ל דבזה נשמר האדם מן הסכנה, וכמש"כ למעלה שאין כאן ענין לבוד, וה"ה שלא מהני אם יכול לעמוד ברוח מצויה, אלא העיקר הוא שמירה מנפילה].

לדעת החזו"א זה כמעט מטר, ואילו להגר"ח נאה הוא כשמונים ס"מ. ר"ח

כהחת"ס, צריך לברך בשורה אחרונה לפני שיעורו של הגר"ח נאה, ולגמור תכף גם עד שיעורו של החזו"א.

כשאינו מעקה של לבנים אלא סורגים של מתכת, להחת"ס יברך כשמחזק הגדר במקומו, דבזה יש מעקה עשרה טפחים, ולהגר"ח יברך בתחילת הקמתו, בחיזוק התחתון.

אם קבע מעקה בלי ברכה, אי"צ להורידו ולהחזירו ולברך; כ"כ הגר"ח ק.

אם עשו מעקה, ואח"כ נעשה חצר או בית [או אח"כ כרו את הבור], כ' המהרש"ג [ס"ג] דמקיים המצוה, ואי"צ להורידו ולהחזירו [כלומר, אין דין תולמ"ה].

המוריד מעקה וחוזר וקובע חדש, לכא' יש לדמות להל' מזוזה, וזה מצוה חדשה, וחוזר ומברך. ואם מחזיר אותו מעקה, תולה תוך כמה זמן החזיר המעקה, אם יש לברך, וכמש"כ בהל' מזוזה.

מי שיש לו מרפסת 'מתקפלת' ופותח כל שנה לסוכות, וכל פעם מתקין הגדר [שאינו מקופל אלא חלק נפרד] לכא' כל פעם מברך עליה.

כשאינו עושה המעקה בעצמו, אלא פועל גוי עושה עבורו, רעק"א מציין למחנ"א [שלוחין י"א] הדין אם יכול לברך, דאע"פ שאין שליחות לעכו"ם, מ"מ אולי יד פועל כיד בעה"ב. למעשה, אין לברך כשגוי עושה עבורו. [ע"ע בר' שמעון בב"מ, דיש מצוות שהתורה הקפיד על העושה, מצוות שבגופו, ויש 'חלות' שצריך לבא מאיש זו, ושייד ע"ז שליחות,

חושן משפט סי' תכ"ז – מצוות מעקה

בכלים, אפ' גדולים וגבוהים, לא מצינו מצות מעקה.

כגון, פרענצע'ס, במה של חתונות, מיטת קומתיים, טרמפולינה, אין בהם חיוב מעקה, אבל יש חיוב של לא תשים דמים, ושל השמר לך, ולא גרע מסולם רעוע. ויל"ע, מה דינו של מיטת קומתיים שמחבור לקיר, ולכאו' תלוי על הדיון של תלוש ולבסוף חיברו. ובכל מקרה אינו דע"ד, ואולי יש בה כדי לרבע. וע"ע בזה, ולעולם יש ליוזר שלא תשים דמים בביתך.

יל"ע, מתי חל חיוב עשיית מעקה על הבית; דהנה, בהל' מזוזה יש דיון האם החיוב רק בשעה שגר שם או מחוייב כבר כשמכנים כליו לשם, והשאלה, במעקה, מתי מחוייב.

בספרי שם אי' רבי אומר משעת חדשתו עשה לו מעקה'. כלומר, הוא חיוב בשעת בנייה, כל שהיא בניה על דעת להיות מגורים, ואינו רק חיוב בשעה שהוא גר שם. הנצי"ב שם משמע דמעת דין זה הוא משום שאם ממתין עד שגר שם, יקח מן עד שיקבע מעקה, ויהיה סכנה עד שיסיים. הנצי"ב שם כ' דהסכמת הפוסקים הוא דלא כהספרי, ושיש לקבוע רק בשעה שגר שם. והנה, לא מצאנו מי שחולק על הספרי, ורק מצאנו האחרונים שהביאו הספרי כפשטיה, הלא המה הדבר אברהם [ל"ז י"ב], מנ"ח, הגר"ח"ק, ועוד.

נמצא, העושה כהנצי"ב וקובע רק כשגר שם, לפי הספרי עובר בכל רגע ורגע, אבל העושה כהספרי, לפי הנצי"ב

נאה עצמו כ' דלענין מעקה יש להחמיר יותר משיעורו.

אינו מחוייב במעקה אלא כשיש 'ירידה' או עומק של עשרה טפחים. ואם לזאת, כשיש נפילה של תשעים ס"מ, אין שיטה שמחייב בזה מעקה של מאה ס"מ, דלפי שיעורו של החזו"א אין כאן חיוב מעקה, ואילו לפי שיעורו של ר"י נאה, סגי במעקה של שמונים. והכי נראה, שאינו חייב יותר משיעור הקטן, דעל השיעור הגדול אין שיטה המחייב.

אינו מברך על המעקה בכל מקרה אלא כשיש עומק של עשרה לשיטת החזו"א, וגובה עשרה כשיעורו של החזו"א.

הנה, הבונה מעקה מלבנים, אם נוהג כהחת"ס ומברך בשורה אחרונה, עמ"ש"כ למעלה שיש לחיזהר לברך לפני שיש שיעור מעקה לפי שיעור ר"ח נאה, ולעשות עד כדי שיעור החזו"א.

מי שנוהג כהגר"ח"ק ומברך על תחילת עשיית המעקה, כ' הגר"ח"ק שיש לעשות רוחב של ד' טפחים בגובה י'. וק', מהו שיעור הזה, ומה אהני בכלל. ואע"פ שבכל התורה כולה ד' טפחים הוא שיעור חשוב, מ"מ לענין מניעת נפילות אין לד' טפחים שום משמעות; וצ"ע. וכ"ת דאיירי בד' טפחים אחרונים, הרי החזו"א ס"ל דאינו מחוייב מעקה בזה [לקמיה בענין חלון], וצ"ע.

פרטי מצוות מעקה

מצינו מצוות מעקה רק לענין דבר שבבנין, כגון חצר או גג או בור, אבל

חושן משפט סי' תכ"ז – מצוות מעקה

י"ל"ע, האם יש איסור לדור בבית שאין בו מעקה. כלומר, מי שאינו עושה מעקה לגגו, מבטל עשה כל רגע ורגע, והשאלה, האם עובר בלאו של לא תשים דמים, ונפק"מ לענין שבת שאינו יכול לעשות מעקה, והאם חייב לצאת מהבית.

החזו"א ס"ל דאינו עובר על איסור [לשיטתו דאינו מסוכן כ"כ], אבל הנצי"ב חולק וס"ל דיש איסור של לא תשים דמים.

והנה, ידוע דברי המרדכי בענין ציצית בשבת, מובא במג"א סי' י"ג סק"ח, ולשון המרדכי הוא "דאטו במזוזה ומעקה אסור ליכנס לבית שאין בו מזוזה ומעקה"; כלומר, יש לנו המרדכי דנקט כדבר פשוט כהחזו"א.

[ואולי, כשיש לו ילדים והוא מסוכן, עובר על לא תשים דמים לכו"ע].

י"ל"ע, כשאין מעקה, והוא גר בבית, כדברי החזו"א והמרדכי, האם יש איסור לעלות לגג [א"נ, כשאין גר, שם, האם יש איסור לעלות]. החזו"א כ' דזה דומה לעלות לאילן, ואין איסור בדבר, כי טבע האדם להיזהר. וגם נצי"ב הנ"ל אינו סתירה לזה, ולכא' לכו"ע מותר.

י"ל"ע, גג שלא היה לו מעקה כשרה, ובשבת ישראל בנה שם מעקה במזיד, האם הגג אסור בשימוש מטעם מעשה שבת. וע' בספר מלכים אומניך להגר"י זילברשטיין שליט"א דכ' שלפי החזו"א מותר להשתמש בהגג, וא"כ את זה א"א לאסור מחמת מעשה שבת, ולכן שרי.

ויל"ע בזה, דהא אם לא היו משתמשים בו מחמת שיטת הנצי"ב, ולפני שהיה

אינו מחוייב, וממילא א"א לברך. וזה עוד סיבה המקשה על מי שרוצה לברך.

אומרים בשם ר' אלישיב שיעשה כהספרי, ובשעה שקובע מעקה, יאכל וישתה שם מעט. וק', הא מה הרוויח בזה, עדיין לא נעשה בית מגורים ע"י ששתה שם קפה, וצ"ע.

ע' בספר לבושי עז מש"כ בזמן חיוב עשיית מעקה, ועונשים ע"ז בעידן ריתחא, וכ"ז צל"ע.

י"ל"ע, מי שיש לו גג דע"ד, ואין לו מעקה, האם יכול לסגור הדלת ולהחליט שאינו משתמש בהגג, ובכך לפטור מחיוב מעקה דשוב אינו 'בית דירה'. המהר"ם שיק [ספה"מ תקמ"ו] ס"ל דלא מהני, וס"ל דהתורה כבר כתיב השמר לך, ומה ת"ל ועשית מעקה, לומר לך שאינו מספיק לסגור הדלת ולהחליט שאין משתמשים בו, אלא חייב לקבוע שם מעקה. [ומודה שאם הוא גג שאינו ראוי לשימוש, כגון שהוא משופע, שאין חיוב, כי זה חסרון בחפצא, וכוונתו הוא לחייב כשהוא חסרון בהגברא לחוד].

מאידך, הסכמת הפוסקים שזה מהני, ע"ע שבה"ל [ה' רכ"א] בשם הרשב"א [ב' מ"ג], הגר"ח"ק בשם שיטמ"ק. ויל"ע אם סגי בסגירה בעלמא, או שחייב לנעלו.

בהל' מזוזה יש איסור וסכנה להוריד המזוזה בצאתו מן הבית. ויל"ע, האם במעקה נמי אומרים כן. השיטמ"ק מבואר שמותר להסיר המעקה כשיוצא; ושאני ממזוזה, דזה מענין שמירה ממזיקים, וזה שמירה מנפילה.

חושן משפט סי' תכ"ז – מצוות מעקה

כ' השבלי הלקט, אסור להשתמש במעקה תשמיש בזוי, כי הוא חפצא דמצוה כמו שמצינו בסוכה וציצית. הגמ' סוכה מבואר דתליית כביסה אינו תשמיש מגונה, ולכן אין לנו דוגמאות טובות להלכה זה.

מאידך, הגרשז"א בהליכות שלמה נב' ג' ס"ל שאין המעקה חפצא דמצוה, דהמצוה הוא על הגג, שיהיה שמור, והמעקה עצמו אינו אלא היכי תמצי בעלמא.

לפי השבלי הלקט שאסור להשתמש בו לתשמיש בזוי, מה דינו בגדר שגבוה מעשר, האם מותר להשתמש בהמשך הגדר, או"ד כולי חפצא דמצוה הוא. ונראה להחמיר.

א.ה. הערוני, לפי השבלי הלקט שהוא חפצא דמצוה, הרי כמו שמצינו לענין ציצית ונר חנוכה שיש ענין שיהיה מנורה ובגד יפה, ה"ה כאן יש ענין לעשות בית יפה, ועמ"ש"כ בהל' מזוזה. ולכאן, מנורה יפה ובגד יפה הוא משום שזה נוי וכיבוד להמצוה, אבל כשעושה בית יפה, אי"ז מחשיב המעקה, אלא כמי שסתם בונה בית יפה, ולכן לא שייך ענין זה. ושמעתי, דרש"י בכמה מקומות כ' דיש הידור מצוה שיהיה לו טלית נאה, אבל אין גמ' כזה. וביארו, דבזמן הגמ' היו קושרים ציצית על בגדים הריגלים שלהם, ולכן אי היו עושים בגד יפה, זה לא היה משביח המצוה, משא"כ בזמן רש"י, הרי הטלית היה בגד מיוחד, ולכן שייך הענין של טלית נאה. וזה מתאים עמ"ש"כ, וע"ע בזה, ואכ"מ.]

מתוקן לא רצו לעבור על האיסור שיש גג שאין בו מעקה ומחמת כן החליטו לסגור ולנעול הגג ולא להשתמש בו, נמצא מקודם היה מניעה מלהשתמש בו, ועכשיו שהמעקה מתוקן, אין שיטה שמונע השימוש בו, ועכשיו הגג הוא בית דירה, וא"כ לכאן ה"ל לאסור מחמת מעשה שבת [אם לא משום חשבונות אחרות].

והנה, היכא שלא היו מונעים מלהשתמש בו מחמת שאלה הלכות, אלא משום שהנשים פחדו לצאת עם הילדים, ועכשיו שהוא מתוקן אינם מפחדים, בזה י"ל שאינו תיקון בהחפצא, אלא מניעה צדדי של פחד, אבל בנידו"ד היו מנועין מחמת האיסור לפי הנצי"ב, וא"א להחשיב את זה כצדדי.

כבש ומדרגות, הבאנו למעלה החי"א דס"ל שאי"ז פטור אלא בראש המדרגות, אבל מצדדיו מחוייב, דלא גרע מבור. מאידך, המלבי"ם והנצי"ב ס"ל דזה פטור מכל צדדי המדרגות; ואולי מפני שאינו אלא מקום מעבר, או שזה דומה לאילן, ובבזה האדם שומר את עצמו.

עפ"ז, מצוי טובא שאין הגדר בצד המדרגות גבוה י' טפחים גם לדעת החזו"א, וזה ע"פ המלבי"ם והנצי"ב. אמנם, אי"ז מועיל אלא לענין המדרגות עצמם, אבל 'לענדינג' או חדר שצד א' 'משקיף' על חלל המדרגות ואינו הכניסה להמדרגות בזה צריך מעקה עשרה לכו"ע. וע' מחזה אליהו [א' קכ"א] דמאריך בנושא זה. ועיי"ש מש"כ פשט אחר בדברי החי"א שבאמת מודה להנצי"ב והמלבי"ם, וצ"ע כעת.

חושן משפט סי' תכ"ז – מצוות מעקה

אדם שלא יפול, וא"כ חסר במהות המעקה. אמנם, המחזה אליהו [א' קכ"א ד'] חולק, וס"ל דאין מטרת המעקה למנוע אדם הנופל, ושיהיה חזק שלא ישבר, דהתורה לא חייבה כ"כ, אלא התורה חייבה "כדי שישען אדם עליה ולא תפול", ולא שיפול ולא יפול למטה. וכ' דזכוכית הוא חזק מאוד, ויכול להחזיק משקל כבד, אלא שהכאה פתאומית משברו, וס"ל דיצא בזה מצוות מעקה. וכ' "וזכרני תמונה שהראתה איך חמושה פילים הוגבהו ע"י מעלית, והמעמיד של המעלית היה חתיכת זכוכית, והראו בזה כחה וגבורתה של זכוכית, אם רק לא יכו עליה הכאה פתאומית".

ובזמננו, הזכוכית של מרפסות יכולים לקבל הכאה פתאומית ולא לשבר, וא"כ פשוט דלכו"ע יוצא בזה מצוות מעקה.

חלון בתוך הבית, אם הוא גבוה עשרה מהקרקע, ודאי אין צריך מעקה, אבל כשהחלון הוא פחות מעשר מקרקעית הבית, אבל הוא גבוה מעשר מבחוץ, כגון בקומה השנייה, יל"ע האם צריך מעקה על החלון.

ולכאז', לפי הרמב"ם מקיים בזה מצוות מעקה, דהרי הוא מתקן סכנה בתוך ביתו, וגם להחינוך, אע"פ שאינו גג, מ"מ הוא סכנת נפילה שמתקן ע"י גדר, ומקיים בזה מצוות מעקה. וכ"פ העמק ברכה, שחייב במעקה.

ועפ"ז אינו מספיק לסגור עם רשת וכדו', כי אינה יכול לסמוך אדם, אלא חייב שיהיה סורגים וכדו'.

ויל"ע, האם מהני לסגור החלון ולנעלו. והנה, בגג, אמרנו שזה מהני לסגור הגג

[א.ה. הערוני, מדוע מצינו המושג של הוקצה למצוותה בענין הדסים ובענין נר חנוכה, ואילו במעקה ועוד מצוות לא מצינו כן. ואמרו בשם הנצי"ב, דיש מצוות שהמצוה הוא שלא להקצותה, ושיהיה חלק מן הבית. מלמהד"ד, נירות שבת מותר ליהנות, כי כך הוא המצוה, ואולי גם בסוכה, המצווה הוא שדפנות הסוכה יהיו כדפנות ביתו. וה"ה במעקה, המצוה הוא להיות גדר בביתו, ולחיות חלק מביתו, ולא להיות דבר ש'הוקצה' להמצוה.]

[א.ה. י"א, שיש לעשות מעקה יפה; ולכאז' זה רק לפי השבלי הלקט שהמעקה הוא חפצא דמצוה. ויל"ע, האם יש דין הידור מצוה עד שליש בגודל, שהיה יותר גבוה או יותר עבה, כמו שמצינו אצל ציצית ואתרוג ועוד. ולענין גובה, י"ל כיון שהתורה אומרה שהשיעור הוא עשרה טפחים, נמצא כל שהוא יותר מזה אינו כלום [עכ"פ בקיום העשה] כי כבר נתקיים במילואו; וע"ע בכל זה.]

המעקה, העיקר הוא שיכול לסמוך אדם שלא יפול, ולא משנה אם זה ע"י לבוד או לא, תכליתו הוא למנוע נפילות. ולכן, הגדרים שיש סביב לבור המקווה, לא נראה שמקיימים בזה מצוות מעקה, כי יש מספיק מקום למטה שאדם יכול להחליק וליפול שם, ולכן יש לתקן את זה, או לסמוך על הסכרות שאמרנו למעלה בענין בריכה.

גג שמשמש בו רק לסוכות, נקרא בית דירה לימים אלו, וחייב במעקה.

מעקה של זכוכית, כ' העמק ברכה שלא מהני, דהרי ודאי אינו יכול לסמוך

חושן משפט סי' תכ"ז – מצוות מעקה

ויושבים ומטפסים והולכים על הקיר, אולי אין הקיר מצטרף לחשבון של עשרה, וע"ע בזה. [בהל' סוכה דנו בזה, אבל אין משם ראייה לענייננו].

עוד יל"ע, מי שיש לו בריכת 'אינפניטי', שבסוף יש קיר שאינו גבוה עשרה, ויש משם נפילה למטה אם יפול מהבריכה, האם בעינן מעקה מקרקעית הבריכה, או"ד בעינן עשרה מהמקום שהוא צף; ולא ראיתי שדנו בזה; וצ"ע כעת.

מי שיש לו חצר או גג, והרשה"ר למעלה ממנו, אינו מחוייב לתקן מעקה שלא יפלו הרבים לתוכו, כמש"כ הספרי, ממנו ולא לתוכו. וגם הציבור אינם מחוייבים, דזה קדירה דבי שותפי, ולכן לא חייבם, סמ"ע סק"ז. וע' ערוה"ש סק"ד.

משכיר ושוכר

הספרי שם אי' כי תבנה, אין לי אלא בונה, לקח ירש ומתנה מנין, ת"ל בית מכל מקום. הפשטות, דהרובתא הוא לרבות כל סוג בעלות, אבל כשאין בעלות, אין מקור לחייב.

מאידך, הגמ' ב"מ ק"א: מפרט הדברים שהמשכיר חייב ודברים שהשוכר חייב, והשוכר חייב לעשות מעקה. וכ"פ בשו"ע חו"מ סי' שי"ד סעי' ב'. וקשה, הא לכאו' זה נגד הספרי.

וביאר הגר"ח"ק דבאמת יש חיוב מה"ת על המשכיר, אלא שחז"ל הפקיעו החיוב של המשכיר והטילו על השוכר מדרבנן, כי חז"ל רצו שיהיה אחריות של השוכר לעשותו, ואולי משום דבכך יעשה יותר מאר [ועפי"ז, אפ' המשכיר רוצה

ולהחליט שאינו משתמש בו, והיינו משום דכל הגג עכשיו אינו בית דירה, אבל אם משתמש בהחדר, אין מקור לומר שיכול להחליט שלא לפתוח החלון, ולכן לכאו' א"א להקל בזה.

אמנם, הגר"ח"ק מביא החזו"א לפטור חלון ממעקה. וטעמו, הרי גג שמשתמש בו ויש בו מעקה עשרה, מותר שיהיה רווח בהמעקה שיהיה שם סולם או דרך לרדת שם, ואין אנו חוששין שמה יפול משם, דהאדם ישמור עצמו כשהוא קרוב להרווח בהגדר, וא"כ ס"ל ה"ה חלון, הואיל ואינו בכל החדר אלא בשטח קטן, האדם יזהר כשהוא קרוב לשם, ואין חיוב מעקה על האי חלק.

וכמובן זה חידוש גדול, דאח"נ מותר שיהיה פתח, היינו פתח שיורד ממנו, ויזהר שם, ויש פטור של כבש, וגם סולם אינו חייב במעקה כי הוא הדרך לצאת, אבל כשאינו היציאה מהגג, אינו פתח אלא 'חור', ויש סכנה שיפול משם.

לדינא, ודאי חייב במעקה, אבל ע"פ החזו"א א"א לברך על מעקה של שטח קטן מהחדר. וע"ע תשובות והנהגות [תתמ"ח], וצ"ע.

ובכל אופן חייב ליזהר שלא תשים דמים בביתך.

מי שיש לו מרפסת, ויש סביבו קיר נמוך, וע"ג יש סורגים; כשהזורגים גבוהים עשרה בפנ"ע אפ' בלי הקיר, ודאי שיש כאן מעקה. ואם הוא עשרה רק ע"י צירוף הקיר, לכאו' עדיין הוא מעקה. ואין להסתפק אלא כשהקיר הנמוך הוא גם רחב, והסורגים קבועים בשפה החיצוני של הקיר, דהואיל

חושן משפט סי' תכ"ז – מצוות מעקה

ולכאור', לפי החזו"א שחיוב השוכר הוא חיוב מה"ת, יש כאן שאלה חמורה. אמנם רוב הפוסקים ס"ל דחיוב השוכר הוא רק מדרבנן. ולפי צד זה, אולי יש לצדד צדדים להקל.

כגון, הפאת השולחן לימוד זכות וצידד דאולי חיובו של השוכר הוא רק לקיים חיוב התורה של המשכיר, אבל כשהמשכיר הוא גוי, אין כאן חיוב להעביר אל השוכר, ולכן אין לו חיוב מעקה.

ועוד, כי היכי שמצינו בהל' ציצית ע"פ המרדכי שאין ביטול עשה שלא לעשות ציצית בשבת שהרי א"א לעשותו בשבת, ה"ה בזה י"ל דחז"ל חייבו במעקה רק היכא שבידו ובאפשרותו לקיים חיובו, אבל אם הבעה"ב מונע אותו מלתקן הסכנה, באופן כזה חז"ל לא היו מטילין חיוב על האדם שאין ביכולתו לקיימו. חידוש.

וכ"ת דעדיין יש לאסור מצד עצם השחייה בתוך בית מסוכן, הלא החזו"א כבר לימד אותנו שאין איסור כזה. כלומר, לימוד זכות הזה חולק על החזו"א לענין חיובו של השוכר, שאינו אלא מדרבנן, וסומך על החזו"א לענין אחר, שאין איסור לשהות בבית שאין בו מעקה.

עוד סברא להקל מובא בשדי חמד, דהיכא שיש להבעה"ב יכולת להוציא השוכר אימת שירצה, אינו מסתבר שחז"ל היו מחייבין אותו במעקה בכה"ג. ולכאור' זה שייך לפעמים גם בשכירות לתקופות קצרות.

לעשותו, יש להשוכר הזכות לקחת המצווה לעצמו]. אמנם, דעת החזו"א שחיוב השוכר הוא חיוב מה"ת.

[יל"ע, הואיל וחיובו של השוכר, מלבד דעת החזו"א, הוא רק מדרבנן, יש לדון שיכול לפטור עצמו עם מעקה בגובה של ר"ח נאה, או"ד, מדרבנן יש לו חיוב לקיים המצווה של המשכיר, והיינו חיוב כפי שיעורו של החזו"א. וכן יל"ע בשאר ספק מעקה, האם השוכר יכול להקל, או שהואיל ואצל המשכיר הוא ספק דאורייתא, גם אצל השוכר כן הוא. וצ"ע.]

לענין חיוב לשלם לזה, בחו"מ מבואר שזה תולה בהמנהג, והמנהג שהמשכיר משלם על כל דבר שהוא בגוף הבנין, ומעקה נכלל בזה. כלומר, המשכיר חייב מדינא לשלם עבור המעקה שהוא המצוה דרבנן של השוכר.

אם הבעה"ב הוא גוי, והשוכר הוא ישראל, כ' השדי חמד שהשוכר חייב במעקה, וגם לשלם. ועמש"נ בסמוך בשם הפאת השולחן מש"כ בזה.

כשיש גג משותף לשני שכנים, שניהם ביחד מחוייבים במעקה, והעלות הוא גם בשותפות. ואם יש לו גג עם שכן גוי, יוודא שיש לו מעקה בגגו.

יל"ע, מי ששוכר בית בחופש או תקופה קצרה, ומצא גג בלי מעקה, או מעל המדרגות על ה'לאנדינג' אין מעקה עשרה, או בריכה באמצע החצר בלי שום מעקה, וכן מצוי שיהיה שטח קטן לפני דלת הראשי שחייב במעקה ואין בה מעקה עשרה, מה עליו לעשות.

חושן משפט סי' תכ"ז – מצוות מעקה

מרפסת

הספרי שם אי' יכול וכו' מרפסת, ת"ל בית מה בית מיוחד לדירה, יצא אלו, וכו'. עפ"י החזו"א ס"ל דמי שיש לו מרפסת אינו מחוייב במעקה. והביא ריטב"א במ"ק י"א דג"כ מבואר הכי, שאין כאן העשה של ועשית מעקה, וביאר החזו"א דאין כאן הלאו של לא תשים משום דהאדם שומר עצמו מטבעו.

מאידך, הקה"י כ' דפשוט שמרפסת שלנו חייב במעקה, וטען שזה הרמב"ם והשו"ע דכ' א' גג וא' כל דבר, ולכאוף מרפסת כלול ב'כל דבר'. והא דספרי, אין הכוונה למרפסת שלנו אלא הכוונה לשטח שהיה מעבר בעלמא, כעין בית שער שהספרי שם פטר יחד עם מרפסת. ומביא יראים דג"כ מבואר שהמרפסת לא היה חלק מהבית, וע"כ מרפסת שלהם אינו מרפסת שלנו. ובאמת, בהל' מזוזה הרחבנו והוכחנו חילוק הזה. וכ"פ הרב פעלים, שבה"ל, ועוד, דמרפסת שלנו מחוייבים במעקה, בברכה, והכי קי"ל.

וע"ע בס' בירור הלכה מש"כ דהחזו"א חזר ממש"כ.

מצוי לפני הרבה בתים שיש כמה מדרגות עד לבית, ומגיע לשטח קטן, ואח"כ יש דלת הראשי. ושטח הזה, אם הוא רק בית שער, או מרפסת של הספרי, פטור ממעקה, אבל אם הוא מקום בפנ"ע, ויש מקום לשבת שם, לכאוף אין מנוס מלחייב מעקה.

חיבא שהבית הוא של ראובן והגג של שמעון, האם שמעון חייב במעקה, כי אינו גג הטפל לבית; כך הסתפק הגר"ח"ק. ולכאוף בשוכר יש לצדד להקל בזה. ויש

לדון אם יש חיוב של לא תשים, כי אינו ביתו.

[א.ה. יל"ע, האם יש חילוק אם מרפסת שלו הוא גג של שכנו למטה, ובין חיבא שהוא מרפסת הבולט החוצה.]

[א.ה. יל"ע, החיוב של דע"ד, האם הוא רבוע או לא. ואם ראוי לשימוש, האם הוא חייב במעקה, כמו שמצינו בהל' מזוזה מהחמוד"נ. ואם הבית הוא דע"ד, והגג הבולט ממנו הוא פחות, האם הוא חייב במעקה.]

[א.ה. החיוב של לא תשים בביתך, האם הוא רק בדברים השייכים להבית עצמו, או שהוא גם אזהרה שיחזירו הסכין להמגירה, ותרופות לארון. והאם הוא אזהרה על רהיטי הבית, שלא יהיה שולחן עם פינות חדות כשיש ילדים, או"ד הוא רק על בנין הבית עצמו. וכן נפק"מ לענין מרמפולינה. וכן יל"ע, האם החיוב על הבעה"ב, או על האורח.]

כלב כהלכתה

י"ל, דאשה הגרה סמוך ונראה מורגלת בכך, ויודעת שאין זה רעש להפחיד אותה, והרעש המפחד אותה הוא הרעש של פתיחת השלשלאות או הדלת, כמו שזכינו בירושלים עיה"ק. כלומר, הסכנה כאן הוא הפחד הפתאומי, ולא סתם דאגה. ואולי בזמניהם לא היה שכיח נשים שהגיעו ממקומות אחרים, ובכל העיירה ידעו מכלב הנובח, ולא פחדו.]

בזמננו, כדי שהנשים לא יפחדו, צריך שלא ינבח ולא יברח ולא יקפוץ, ושיהיה קשור, דזיל בתר טעמא.

הרמ"א, על השו"ע שם כ' וי"א דהשתא שאנו שרוין בין העכו"ם ואומות בכל ענין שרי, ופוק חזי מאי עמא דבר (הגהת אלפסי החדשים). מיהו נראה אם הוא כלב רע, שיש לחוש שיזיק בני אדם, דאסור לגדלו אלא אם כן קשור בשלשלאות של ברזל.

היש"ש צועק נגד מנהג הזה, וס"ל דאינו מספיק כדי להתיר למעשה.

הערוה"ש נקט כהרמ"א, אבל הגר"ז ושאלת יעב"ץ כ' דנדחו דבריו.

וע' פתחי חושן דכ' דמלבד כל זה, מי שיש לו כלב חייב להיזהר גם מצד הלכות נזקי שכנים, שלא יזיק ולא יפריע לעוד אנשים.

בזמננו, אין היתר של הרמ"א, אם לא למי שגר בה'שטחים', או בדרום אפריקה וכדו'. וע"ע שבה"ל ו' מ"א, חלקת יעקב ל"ד. וע' באר משה לענין מקוצה, דהני

הגמ' ב"ק ט"ו: אי' "רבי נתן אומר מניין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו ואל יעמיד סולם רעוע בתוך ביתו ת"ל לא תשים דמים בביתך". וכ"ה במשנה שם ע"ט: "לא יגדל אדם את הכלב אלא אם כן היה קשור בשלשלת". ופירש"י "מפני שנושך ומנבח ומפלת אשה מיראתו".

ועיי"ש בגמ' דף פ"ג. שכלב שנבח ומחמת כן אשה הפילה ולד א', ופני כך לא היה שני אלפים ושני רבבות בישראל, ונמצא זה גורם לשכינה שתסתלק מישראל.

ע"פ הגמ' ב"ק ט"ו, השו"ע יו"ד של"ד סעי' מ"ג פ' דמי שיש לו ברשותו דבר המזיק, מנדין אותו [ובגמ' שם מבואר דיש 'ארור' למי שעובר על הלכה זה].

הנה, מכל הנ"ל מבואר דיש אופן שמותר לגדל כלב, כגון שאינו רע, והוא קשור, כך דיקק ההגהות מיימנית. וכ"מ בשו"ע אה"ע כ"ב סעי' י"ח דרך לאלמנה אסור לדור עם כלב מפני החשד, אבל שאר אנשים שרי.

השו"ע בחו"מ סי' ת"ט סעי' ג' פסק דאסור לגדל כלב רע, אלא אם הוא מקושר. והק' הסמ"ע מה זה מהני אם הוא קשור, הא עדיין נובח, והאשה תפחד וחלילה תפיל. ותי', ד"כיון דיודעין שהוא מקושר לא מתיראין ממנו ואינן מפילות".

ומו"ר לא הבין דבריו, מה בכך שהוא מקושר, סו"ם היא מפחדת. [א.ה. ואולי

מסכת כלבים

משוגעים המגדלים כלבים. וע' ערוה"ש
בסוף חו"מ בענין הבובז כסף שיש בזה.
וע"ע פלא יועץ ערך כלב.

יש לזהר גם מאיסור סירוס, ע"ע שו"ע
אה"ע ה' י"ד.

סוף דבר, אינו דבר 'יהודי' שיהיה לו
כלב להנאה בעלמא.

מי ששכנו היה לו כלב רע, והרגו,
האם חייב לשלם. והנה, אם באמת היה
כלב רע והיה מפחיד אנשים, וחשש
נשיכה, ודאי עשה כהוגן. ואם היה קשור,
ורק נבחה, אינו חייב ע"פ חו"מ, וגמ' ב"ק
מ"ז, דלא הרג בידיים אלא הניח סם
המוות והכלב אכלו. ואולי חייב מדיני
שמים. ואם הניח הסם ברשותו והכלב
אכלו מרשותו, פטור, כדמבואר בגמ'
שם.